

NHU CẦU GIAO TIẾP CỦA THIẾU NIÊN VỚI CHA MẸ

VŨ THỊ KHÁNH LINH
Đại học Sư phạm Hà Nội

1. Đặt vấn đề

Theo C. Mác, nhu cầu vĩ đại nhất, phong phú nhất của con người là nhu cầu tiếp xúc với người khác. Nhu cầu này không ngang hàng với nhu cầu khác, sự phát triển của nó trong một con người chính là một điều kiện làm cho con người trở thành con người¹. Nhu cầu giao tiếp là đòi hỏi tất yếu của con người được tiếp xúc với con người nhằm đảm bảo sự tồn tại và phát triển con người với tư cách là một nhân cách, một chủ thể, thành viên của xã hội.

Đa số các nhà tâm lý học Liên Xô cũ đều cho rằng nhu cầu giao tiếp xã hội của con người xuất hiện rất sớm dường như là bẩm sinh. Ngay từ khi 2 – 3 tháng tuổi, trẻ đã có những phản ứng bằng cảm xúc khi người lớn, những người chăm sóc, gần gũi trẻ đến gần, cười khi được gọi, được trêu đùa. Nhu cầu giao tiếp được hình thành trên nền tảng của sự tiếp xúc với những người xung quanh, trước hết là người mẹ. Nó được hình thành và hoàn thiện dần với mức độ xã hội. Tuy nhiên, cùng với sự phát triển, trẻ mở rộng thêm nhiều mối quan hệ xã hội bạn bè, thầy cô và cũng có thêm nhiều kênh để trẻ trao đổi, giao tiếp và vì thế nhu cầu giao tiếp với người thân với cha mẹ có phần bị thu hẹp lại. Khi đến tuổi thiếu niên, nhu cầu giao tiếp với cha mẹ của thiếu niên có sự phân hóa và mâu thuẫn. Các em mong nhận được sự chỉ bảo, dạy dỗ của cha mẹ nhưng đồng thời lại mong muốn cha mẹ đối xử với mình một cách bình đẳng, tôn trọng, ngang hàng như người lớn. Thêm vào đó, ở độ tuổi thiếu niên cũng diễn ra sự cải tổ các quan hệ xã hội, các em có nhu cầu giao tiếp cao với các bạn đồng trang lứa. Trong mối quan hệ bạn bè này, những nhu cầu trên của thiếu niên được thỏa mãn hơn so với trong quan hệ với người lớn. Chính yếu tố này dẫn làm suy giảm nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với người lớn nói chung và cha mẹ nói riêng. Vậy, trong quá trình giao tiếp với cha mẹ, thiếu niên có nhu cầu giao tiếp với cha mẹ ở mức độ nào?. Đây chính là những nội dung chúng tôi tập trung tìm hiểu trong một nghiên cứu mới đây và đề cập đến trong bài báo này.

2. Đối tượng và phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu được tiến hành trên 503 học sinh

lớp 7, 8, 9 của 5 trường THCS Trần Đăng Ninh, THCS Nam Hồng, THCS Nam Phong - thành phố Nam Định, THCS Nga Sơn - Thanh Hóa, THCS Lômônôxốp - thành phố Hà Nội. Phương pháp nghiên cứu chủ yếu là điều tra bằng bảng hỏi, phỏng vấn sâu và phân tích chân dung một số ca điển hình. Nhu cầu giao tiếp là một trong bốn tiêu chí để tìm hiểu về tính tích cực giao tiếp của thiếu niên với cha mẹ. Vì thế, những nội dung tìm hiểu về nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với cha mẹ là một trong 4 nội dung được thiết kế trong mẫu phiếu tìm hiểu về tính tích cực giao tiếp. Căn cứ vào thang điểm quy ước của từng thành tố cấu thành nên tính tích cực, chúng tôi chia thành 3 mức: cao, trung bình và thấp. Bên cạnh việc nghiên cứu bằng bảng hỏi, phương pháp phỏng vấn trên các khách thể: học sinh, cha mẹ, anh chị em, người thân trong gia đình cũng là những dữ liệu quan trọng để đánh giá nhu cầu giao tiếp với cha mẹ của mỗi học sinh.

3. Một số kết quả nghiên cứu

3.1. Khái quát nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với cha mẹ

Nhu cầu là một yếu tố vô cùng quan trọng trong mọi hoạt động của con người. Nó tạo nên động lực thúc đẩy cá nhân tiến hành hoạt động bởi chính nhờ nhu cầu mà con người có thể vượt qua mọi thử thách, khó khăn, nỗ lực hoạt động để thỏa mãn nhu cầu của bản thân. Nhu cầu là nguồn gốc của tính tích cực của mọi hoạt động. Trong tính tích cực giao tiếp với cha mẹ của học sinh thiếu niên, nhu cầu giao tiếp là một thành tố quan trọng. Khi trẻ có nhu cầu giao tiếp và nhu cầu ấy càng cao bao nhiêu thì càng làm tăng tính tích cực giao tiếp của trẻ đối với cha mẹ bấy nhiêu. Chính vì thế, chúng tôi cũng rất chú ý đến thành tố này trong khi tìm hiểu tính tích cực giao tiếp của trẻ với cha mẹ.

Nghiên cứu nhu cầu giao tiếp với cha mẹ của thiếu niên chúng tôi thu được kết quả như sau:

Kết quả cho thấy: Phần lớn thiếu niên được nghiên cứu tự đánh giá mình có nhu cầu giao tiếp với cha mẹ thấp, chỉ có một tỉ lệ nhỏ có nhu cầu giao tiếp với cha mẹ ở mức cao và trung bình. Tỉ lệ học sinh có nhu cầu giao tiếp với cha mẹ ở mức thấp cao gấp đôi so với nhóm học sinh có nhu cầu giao tiếp với cha mẹ ở mức cao.

¹ C.Mac và Ph.Ăngghen (1995), Toàn tập. Tập 3, NXB Chính trị Quốc gia.

Bảng 1. Nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với cha mẹ

Mức độ nhu cầu GT	Nhu cầu GT với mẹ		Nhu cầu GT với cha	
	Số lượng	%	Số lượng	%
Nhu cầu GT thấp	322	64.0	313	63.6
Nhu cầu GT trung bình	22	4.4	47	9.6
Nhu cầu GT cao	159	31.6	132	26.8
Tổng chung	503	100.0	492	100.0
Điểm trung bình	1.68		1.63	

Trong số các biểu hiện của nhu cầu được giao tiếp, chúng tôi nhận thấy nhu cầu được trao đổi thông tin và chia sẻ cảm xúc với cha mẹ có điểm trung bình thấp hơn so với nhu cầu được quan tâm, tiếp xúc và nhu cầu hợp tác tham gia công việc cùng cha mẹ.

Về phía cha mẹ, khi được phỏng vấn cũng có nhiều nhận định rằng con cái không muốn trao đổi các chuyện cá nhân với họ. Nhiều cha mẹ tâm sự: "Nếu không hỏi đến con thì có khi cả ngày chúng không nói với mình một câu" Có người lại chia sẻ rằng "các con tôi chỉ hỏi cha mẹ khi muốn xin ý kiến về một chuyện gì đó mà cháu không tự mình quyết định được, thường là những chuyện liên quan đến kinh tế, học hành hoặc một dự định nào đó. Còn những chuyện riêng tư của các cháu rất ít khi các cháu chia sẻ với cha mẹ".

Qua phỏng vấn thiếu niên, chúng tôi nhận thấy bản thân các em có nhiều mâu thuẫn. Một mặt các em muốn được cha mẹ quan tâm hỏi han, nhưng mặt khác khi được quan tâm hỏi han thì các em lại cảm thấy khó chịu vì cảm giác rằng đang bị cha mẹ kiểm soát. Vấn đề ở đây chính là cách thức trao đổi

của cha mẹ đối với các con làm cho thiếu niên có cảm giác như đang bị kiểm soát hoặc đang bị lục vấn. Vì thế nên nhu cầu chia sẻ, thổ lộ những chuyện riêng tư của mình với cha mẹ ngày càng bị hạn chế. Thêm vào đó, giữa cha mẹ và con cái có sự khác biệt quá lớn về nhu cầu trao đổi, tiếp nhận thông tin và cách đánh giá vấn đề do đó trẻ cảm thấy khó tìm thấy sự đồng cảm và chia sẻ ở cha mẹ mình, vì vậy nhu cầu giao tiếp với cha mẹ của thiếu niên được nghiên cứu đạt mức thấp.

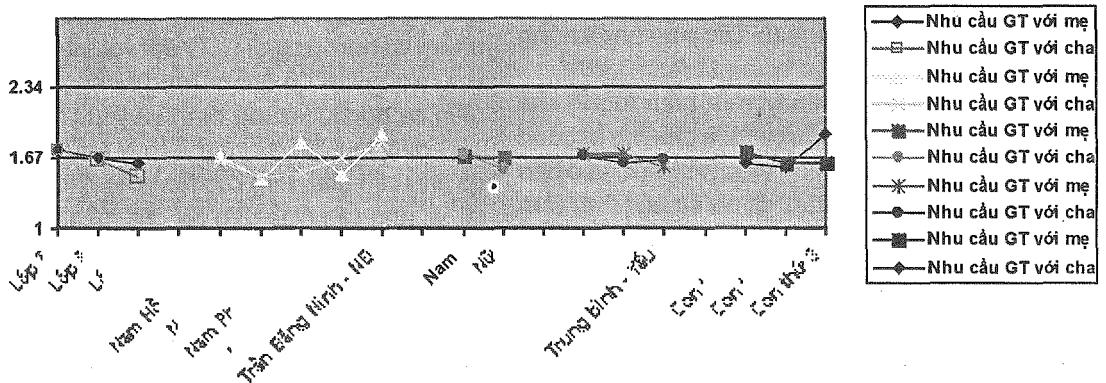
3.2. Sự phân hóa về nhu cầu giao tiếp của trẻ

Chúng tôi tiến hành đối chiếu các tiêu chí ở từng nhóm mức độ của nhu cầu giao tiếp giữa trẻ với cha mẹ để xem xét có sự khác biệt giữa các tiêu chí đó hay không. Kết quả được trình bày ở Biểu đồ 1.

Quan sát Biểu đồ 1 có thể thấy: Ở hầu hết các tiêu chí, nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với cha mẹ dao động quanh mức 1.67 (mức trung bình); có sự khác nhau về mức độ nhu cầu giao tiếp của học sinh với cha mẹ giữa các tiêu chí và sự khác nhau về nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với cha và mẹ trong từng tiêu chí.

Học sinh nhỏ (lớp 7) có nhu cầu giao tiếp với mẹ

Biểu đồ 1: Điểm trung bình nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với mẹ và cha

cao hơn so với học sinh lớn (lớp 8, 9). Có sự khác biệt về điểm trung bình giữa nhu cầu giao tiếp của con với mẹ và nhu cầu giao tiếp của con với cha trong từng khối lớp, nhu cầu giao tiếp của học sinh với cha thấp hơn so với nhu cầu giao tiếp của thiếu niên với mẹ. Đặc biệt xét riêng nhóm học sinh lớn (lớp 9) nhu cầu giao tiếp của các em với cha thấp hơn hẳn so với mẹ dù cùng thuộc nhóm điểm trung bình ở mức thấp ($\bar{X}=1.50$ so với 1.61) và thấp hơn so với nhu cầu giao tiếp với cha của thiếu niên nhỏ ($\bar{X}=1.50$ so với 1.74 và 1.65).

Từ đó có thể nhận thấy nhu cầu giao tiếp với mẹ có phần cao hơn so với cha, nhưng nhìn chung ở thiếu niên, nhu cầu giao tiếp với cha mẹ có xu hướng giảm dần khi các em lớn. Phỏng vấn một số thiếu niên đang học lớp 9 để xem xét các yếu tố ảnh hưởng đến việc nhu cầu giao tiếp của các em với cha mẹ, chúng tôi nhận thấy nổi lên nhiều ý kiến trong đó đáng quan tâm nhất là ý kiến cho rằng sự khắt khe, khó tính, thái độ nóng nảy trong những lần tiếp xúc làm các em ngại giao tiếp với cha mẹ và vì thế nhu cầu giao tiếp có xu thế giảm đi.

So sánh nhu cầu giao tiếp của học sinh với cha mẹ ở từng trường với nhau chúng tôi nhận thấy có sự khác biệt về điểm trung bình và tỉ lệ của từng nhóm mức độ của nhu cầu giao tiếp giữa con với cha và giữa con với mẹ. Tuy nhiên, nếu quan sát vào các mức độ của từng trường chúng ta có thể thấy tỉ lệ thiếu niên có nhu cầu giao tiếp với cha, mẹ thấp nhất thuộc về các trường THCS Nga Sơn, THCS Nam Phong và THCS Lômônôxôp, điểm trung bình của hai trường này chỉ đạt từ 1.47 đến 1.53. Trao đổi ý kiến với nhóm học sinh trường THCS Lômônôxôp chúng tôi nhận thấy khi được hỏi các em đều trả lời là rất muốn được giao tiếp cùng cha mẹ. Tuy nhiên, cha mẹ quá bận nên không có thời gian giao tiếp cùng các em, có rất nhiều chuyện các em muốn chia sẻ với cha mẹ ngay nhưng cha mẹ bận hoặc chưa về và đến khi gặp được cha mẹ thì các em cũng không còn chuyện để kể nữa.

Trong giai đoạn hiện nay, một hiện tượng khá phổ biến ở các thành phố lớn đó là cha mẹ bị cuốn vào với guồng quay của công việc, nên việc giao tiếp với con cái có phần hạn chế. Rất nhiều học sinh cảm thấy cô đơn ngay trong chính gia đình của mình. Nhiều em giao tiếp với cha mẹ bằng điện thoại hoặc máy tính, thời gian giao tiếp trực tiếp, được gặp gỡ đầy đủ cả cha lẫn mẹ ngày càng ít. Đặc biệt, trường THCS Lômônôxôp trong nghiên cứu của chúng tôi là trường mà có phụ huynh làm trong các công ty

nước ngoài và công ty tư nhân chiếm tỉ lệ cao nhất. Do đó, tính chất và thời gian của công việc cũng có những yêu cầu cao hơn những nhóm ngành khác. Chính vì vậy, cha mẹ cũng ít có thời gian gần gũi con cái hơn. Nghe tâm sự của các em, chúng tôi thấy rõ một thực tế khá phổ biến trong giai đoạn hiện nay là: cha mẹ bận rộn về công việc, con cái bận rộn học hành, thời gian gặp gỡ, giao tiếp giữa cha mẹ và con cái trong gia đình ngày càng rút ngắn đi. Đây cũng là một trong những nguyên nhân dẫn đến việc cha mẹ con cái thiếu hiểu biết lẫn nhau, trẻ không tìm được sự chia sẻ trong chính gia đình của mình và đây cũng là yếu tố dẫn đến số lượng trẻ phạm pháp, dạt nhà đi lang thang, thành lập các băng nhóm côn đồ, gây rối trật tự xã hội ngày càng gia tăng trong thời gian vừa qua.

Giữa thiếu niên nam và thiếu niên nữ cũng có sự khác biệt nhất định. Nhu cầu giao tiếp của thiếu niên nam với cả cha và mẹ đều cao hơn nữ. Đối chiếu điểm trung bình ở từng nhóm giữa thiếu niên nam và nữ chúng tôi nhận thấy điểm trung bình của nam có nhu cầu giao tiếp cao hơn nữ, độ lệch chuẩn thấp. Điều này chứng tỏ giữa các em nam nhu cầu giao tiếp với cha mẹ cao và có sự tương đồng trong tự đánh giá của các em nam với nhau. Quan sát trong nhóm có nhu cầu giao tiếp với cha, mẹ ở mức cao chúng tôi nhận thấy thiếu niên nữ có tỉ lệ thấp hơn so với học sinh nam và có sự khác biệt rõ nét trong điểm trung bình về nhu cầu giao tiếp của học sinh nam và nữ với cha (1.71 so với 1.57).

Nhu cầu giao tiếp với cha mẹ của những học sinh có học lực giỏi và khá cao hơn so với nhóm học sinh có học lực trung bình và yếu kém. Không có sự chênh lệch lớn về tỉ lệ trong từng mức độ của nhu cầu giao tiếp giữa nhóm học sinh có học lực khá, giỏi với nhóm học lực trung bình và yếu, nhưng lại có sự khác biệt điểm trung bình của nhu cầu giao tiếp với cha và mẹ ở từng nhóm thiếu niên có học lực khác nhau. Điểm trung bình cao nhất thuộc về nhóm có học lực giỏi (1.71 đối với mẹ và 1.70 đối với cha) trong khi đó điểm trung bình của nhóm thiếu niên có học lực trung bình và yếu chỉ dao động từ 1.59 đến 1.65. Từ đó có thể thấy những em học giỏi có nhu cầu giao tiếp cao hơn các nhóm học lực còn lại, và nhu cầu giao tiếp với cha mẹ thấp nhất thuộc về nhóm có học lực trung bình - yếu.

Nhóm học sinh là con cả có nhu cầu giao tiếp với mẹ cao hơn nhóm học sinh là con thứ hai và thứ 3 ($\bar{X}=1.72$ so với 1.61 và 1.62). Nhưng đối với cha thì những học sinh là con út trong gia đình lại có nhu

(Xem tiếp trang 64)